

Yttrande

Utvecklat samarbete för verksamhetsförlagd utbildning – långsiktiga åtgärder för sjuksköterskeprogrammen

Sammanfattning

Institutionen för hälsovetenskaper vid Örebro universitet lämnar sitt remissvar mot bakgrund av att lärosätet har en fakultet för medicin och hälsa. Inom fakulteten utbildas studenter inom hälso- och sjukvårdens legitimationsyrken, utöver sjuksköterska och specialistsjuksköterska (sex inriktningar) även arbetsterapeut, audionom, biomedicinsk analytiker, läkare och röntgensjuksköterska.

Örebro universitet välkomnar en satsning på sjuksköterskeutbildningen och ser positivt på införande av VULF. Av remissvaret framgår samtidigt att lärosätet har avvikande uppfattning avseende somliga förslag i utredningen och reservationer avseende andra. Detta gäller bland annat effektiviteten i regionala avtal vad gäller att öka antalet VFU-platser.

Motiveringar

Allmänna synpunkter

Utredningen *Samordnat arbete för fler platser för verksamhetsförlagd utbildning i sjuksköterskeutbildningen (U 2022:07)* har i enlighet med direktivet fokuserat på en av hälso- och sjukvårdsområdets professioner. För lärosäten med utbildning som spänner över flera professioner, är det samtidigt svårt att bortse från att sjuksköterskeutbildningen utgör en del av en större helhet. De nuvarande VFU-avtalen med regioner och kommuner tillgodoser behov som går utöver sjuksköterskeutbildningen. Att bryta ut specifikt sjuksköterskeutbildningen ur dessa innebär en förändring, som inte är helt okomplicerad. Den organisation som idag existerar har vuxit fram under många år, och innebär en resurseffektiv samordning för samtliga professionsutbildningar med VFU.

Utredningen har haft som mål att öka antalet VFU-platser i ljuset av det behov av sjuksköterskor som finns på arbetsmarknaden. Örebro universitet instämmer med de arbetsmarknadsanalyser som ligger till grund för denna utgångspunkt. Bristen på lämpliga VFU-platser innebär utan tvivel hinder för ökad antagning till utbildningen. Fler sjuksköterskor skulle samtidigt kunna examineras om den nuvarande genomströmningen vore högre, det vill säga att fler studenter förmår fullfölja sina studier. Ett av syftena med VFU är att studenter ska uppnå färdighet och förmåga inom sin blivande profession samt kunna utöva yrket på ett patientsäkert sätt. Höga krav ställs med rätta på den som legitimeras för verksamhet inom hälso- och sjukvården. Med ökad antagning finns en risk att studenternas meritvärden sjunker, vilket skulle kunna innebära att fler än idag får svårigheter att slutföra sin utbildning utifrån bristande förkunskaper. Det är således ingen enkel matematik att fler sjuksköterskor examineras om fler VFU-platser finns tillgängliga och antagningen ökar.

Av avgörande betydelse i frågan om sjuksköterskans VFU är att den kliniska handledningen håller hög kvalitet och är relevant i förhållande till yrkesutövningen. Utredningen lyfter på ett förtjänstfullt sätt fram både volym- och kvalitetsperspektiv, men det är samtidigt osäkert om lagda förslag verkligen leder till fler VFU-platser.

3.1 Sverige bör arbeta för en förändring av artikel 31 i yrkeskvalifikationsdirektivet

Örebro universitet betonade redan i sitt remissvar på betänkandet *Tryggare i vårddyrket – en översyn av vissa frågor inom utbildning till sjuksköterska och barnmorska* (SOU 2022:35) betydelsen av att regeringen arbetar för förändringar av yrkeskvalifikationsdirektivet (YKD), så att definitionen av klinisk utbildning förändras. Simulering är idag en viktig del av studenternas färdighetsträning och innebär förutsättningar för tryggare patientmöten och patientsäkerhet. Simuleringsträning bedöms vara en viktig förberedelse i kontrollerad miljö, där konkret teoretisk koppling kan göras inför faktisk patienthandläggning. Denna kan inte enkelt ersättas med VFU.

Den pågående implementeringen av YKD medför i sig en förskjutning från teoretisk till praktisk undervisning. Om simuleringsträning inte kan inräknas i klinisk utbildning innebär detta potentiellt ännu mindre tid för teoretiska studier. Överlag uppfattar Örebro universitet att YKD detaljstyr utbildningen på ett sätt som inte är till gagn för dess utveckling och välkomnar utredningens förslag i denna del.

Den pågående implementeringen av YKD kommer för vårdens huvudmän att innebära ett större åtagande. Genom avtalade ersättningar med lärosätena får huvudmännen kompensation för de kostnader som är förknippade med ett utökat utbildningsuppdrag. För lärosätena innebär detta samtidigt en kostnadsökning, vilken behöver finansieras inom ramen för den aktuella ersättning inom utbildningsområdet vård, som utges per helårsstudent. Örebro universitet ser en klar risk att detta kan komma att negativt påverka förutsättningarna att bedriva undervisning med hög kvalitet. Även om andelen praktik ökar *kvarstår* behovet av lärarresurser vid universitetet. Vidare kvarstår behov av KTC-resurser. Finansieringen av dessa resurser kommer att urholkas så länge ersättningen inom utbildningsområdet inte justeras.

Örebro universitet menar att regeringen bör påkalla en översyn av ersättningsnivån i syfte att säkra finansiering av nödvändiga lärarresurser på vårdområdet.

4.1 Ett nationellt kunskapsstöd för handledarutbildning bör utformas

Örebro universitet är positivt till förslaget om ett nationellt kunskapsstöd för handledarutbildning, utifrån följande kommentarer: Utredningen beskriver på ett riktigt sätt att lärosätenas befintliga handledarutbildningar har varierande innehåll, som delvis beror på val av pedagogiska modeller i utbildningen. Vidare påstås att ”variationen av handledarkursinnehåll kan dock bli ett problem för vårdgivare som förväntas ta emot studenter från flera olika lärosäten. Lärosäten har även delvis olika lärandemål för studenter som genomför verksamhetsförlagd utbildning på olika terminer, vilket handledaren förutsätts förhålla sig till.” Örebro universitet är inte helt enig i den beskrivningen. Att lärosätena har gjort olika pedagogiska val är en viktig del av den autonomi och mångfald som högre utbildning bör bygga på, och resultatet av pedagogiska utvecklingsprocesser. Detta är något en handledare behöver ha insikt om och förståelse för, eftersom klinisk praktik är avhängig den utformning som utbildningen har vid respektive lärosäte.

Med ovanstående sagt finns grundläggande likheter i all handledningspraxis, som mycket väl skulle kunna lämpa sig för en generisk utbildningsmodul. Även mer specifikt innehåll, som stöd till studenter med funktionsnedsättning, kan vara del av en grundläggande kompetens. Denna behöver dock kompletteras med utbildningsinnehåll, som fördjupar handledarens kompetens med avseende på de pedagogiska modeller som är relevanta för visst lärosäte.

En viktig förutsättning för hög kvalitet i handledningen är att vårdgivarna satsar på nödvändig kompetensutveckling. För att handledarutbildningen ska få genomslag fordras att blivande handledare får möjlighet att delta, oavsett om det är en grundläggande eller fördjupande kurs. Utöver fokus på utbildning av enskilda handledare kan strukturförändrande insatser göras för att främja en god

lärandemiljö i verksamheten. Vård och utbildning behöver i detta avseende integreras i de kliniska verksamheterna.

4.2 Ökad enhetlighet i bedömningen av sjuksköterskestudenters lärande bör främjas

Örebro universitet är försiktigt positivt till förslaget, men vill särskilt betona följande: Även om en ökad harmonisering av bedömningsmetoder och -kriterier i någon mån kan underlätta för handledare, bedömer Örebro universitet att det i sig inte kommer att utöka antalet möjliga VFU-platser. Universitetets erfarenhet är att bristsituationen har andra orsaker, främst en allmän personalbrist inom vården och i vissa fall organisatoriska brister hos huvudmännen. Vidare är det av stor vikt att en handledare har kompetens att använda bedömningsmetoder och -kriterier på rätt sätt i handledningsprocessen. Då fordras såväl handledarutbildning som förtrogenhet förvärvad genom egen handledning.

Ett arbete för ökad harmonisering av bedömningsmetoder och -kriterier kan ändå vara värdefull. Den processen behöver dock drivas av lärosätena, som ansvarar för att formulera de kursmål som bedömningsinstrument ska mäta. Det är därför mer ändamålsenligt att uppdraget går direkt till SUHF istället för till det nationella vårdkompetensrådet.

6.1 Ett avtal för vårdvetenskaplig utbildning, lärande och forskning bör ingås

Örebro universitet är i grunden positivt till ett nationellt avtal för vårdvetenskaplig utbildning, lärande och forskning (VULF). Ett sådant avtal kan fungera som en komplettering till principöverenskommelsen mellan staten och Landstingsförbundet (numera SKR) från 2002, men inte ersätta densamma. Principöverenskommelsen kommer fortsatt att vara av stor betydelse för de hälso- och sjukvårdsutbildningar som inte är hänförliga till vårdvetenskapen (till exempel biomedicinska analytikerutbildningen och audionomutbildningen), förutsatt att dessa inte inkluderas i överenskommelsen. Utredningens beskrivning av VULF-avtalet som skalbart uttrycker optimism, men frågan skulle behöva utredas närmare. Den finansiering på 300 miljoner kronor årligen som nämns skulle vid en uppskalning av avtalet behöva omräknas.

De styrkor som Örebro universitet särskilt vill lyfta fram i förslaget om VULF är gemensamma bestämmelser om samarbete, användningen av till avtalet knutna statliga medel för utbildningsstödjande strukturer inom hälso- och sjukvården, studenters merkostnader vid verksamhetsförlagd utbildning och forskarmeritering för sjuksköterskor och specialistsjuksköterskor. Örebro universitet vill betona att en satsning på forskarmeritering är synnerligen angelägen då bristen på disputerade lärare ligger i paritet med bristen på sjuksköterskor i landet. Ersättning för studenternas merkostnader är viktig, men här bör beaktas att även andra studenter inom hälso- och sjukvårdsutbildningar har merkostnader för praktik på annan ort. För en likvärdig behandling bör frågan utredas ytterligare med intentionen att inkludera fler utbildningar än sjuksköterskor och specialistsjuksköterskor. Universitetet vill också påtala att den kritik som kommer från studenthåll angående genomförande av VFU på annan ort inte enbart handlar om merkostnader, utan också om olägenheter i privatlivet. Örebro universitet uppfattar att de flesta studenter, i synnerhet de med yngre barn, har önskemål om att genomföra VFU på studieorten eller i anslutning till bostadsorten. En harmonisering av ersättningens storlek och vilka som har rätt att ta del av ersättningen kan vara bra att reglera, men förutsätter också att det finns tillräcklig finansiering i systemet.

Vad gäller forskning är det naturligt att de regionala noderna utgår från de sju medicinska fakulteterna. ALF-avtalet fungerar som förebild i förslaget och fungerar väl ur forskningssynpunkt. Tillämpbarheten blir dock mer begränsad när det gäller den konstruktion som beskrivs där regionala avtal utgör grunden för närmare samverkan mellan lärosäten, regioner, kommuner och privata vårdgivare. Örebro universitet är tveksamt till att regionala avtal skulle lösa bristen på VFU-platser.

Med erfarenhet av länsövergripande kommunala avtal uppfattar Örebro universitet att platsbristen till stor del uppstår på lokal nivå. Även om en övergripande överenskommelse med volymkrav existerar är leveransen av platser i samband med beställning ofta osäker, vilket skapar stress i utbildningsprogrammen. Regionala avtal kommer med nödvändighet att omfatta aktörer med vitt skilda förutsättningar och risken är då att avtalet blir svårt att tillämpa och att det får begränsat genomslag i praktiken.

Regionala noder kan ha ett värde för samverkan inom ramen för ett nationellt VULF-avtal. Den regionala noden kan skapa överblick, analysera behov och i samarbete med parterna inom regionen diskutera hur dessa på bästa sätt kan tillgodoses. Örebro universitet tror dock att lokala avtal mellan lärosäten och sjukvårdshuvudmän fortsatt kommer att ha ett värde, och att nära samverkan med de enskilda huvudmännen är nödvändig för att uppnå önskvärda resultat, avseende såväl volymer som handledningskvalitet.

7.1 Ett nationellt it-stöd för verksamhetsförlagd utbildning bör utvecklas

Örebro universitet uppfattar att ett nationellt it-stöd är en god idé. Samtliga lärosäten och vårdgivare är redan idag i behov av någon form av administrativt system för sin samverkan. Ett systemstöd behöver dock kunna tas i bruk för *samtliga* vårdutbildningar samtidigt. Det uppstår annars dubbla driftkostnader samt att användare inom såväl lärosäte som vård behöver hantera flera parallella system samtidigt, vilket inte är en effektiv samordning av resurser. Att uppdraget går till Universitets- och högskolerådet (UHR) förefaller genomtänkt. Örebro universitet ser dock att det på marknaden kan finnas lämpliga system att upphandla eller vidareutveckla, vilket bör vara en del av uppdraget till UHR att undersöka.

Det system som utvecklas eller upphandlas bör redan initialt ta i beräkning att systemet bör gå att bygga ut så att även bedömningar kan göras där på sikt. Ett gemensamt system för placering och bedömning skulle spara både administrativa kostnader och underlätta för användarna på lärosäte och inom vården. En vision kunde också vara att den grundläggande utbildningsmodul som föreslås i utredningen integreras i it-stödet.

8.1 En lagstadgad skyldighet att medverka i utbildning åstadkommer inte fler platser för verksamhetsförlagd utbildning

Örebro universitet är enig med förslag i tidigare utredningar om att en bestämmelse bör införas i hälso- och sjukvårdslagen, med innebörden att verksamhetsförlagd utbildning ingår i hälso- och sjukvårdens ansvarsområde. Denna uppfattning förde Örebro universitet också tidigare fram i sitt remissvar på betänkandet *Tryggare i vårddyrket*. Även om Örebro universitet instämmer i utredningens slutsats att en lagstadgad skyldighet inte nödvändigtvis åstadkommer fler VFU-platser, finns andra skäl till varför detta är viktigt. Inte minst är lärosätenas möjlighet att anordna vårdutbildningar helt avhängigt vårdens medverkan. Universitetets erfarenhet är samtidigt att vårdens aktörer inte i alla lägen uppfattar det idag avtalade utbildningsansvaret.

Regeringen anger i lärosätenas regleringsbrev mål för antal examinerade sjuksköterskor. Det är en detaljstyrning som skulle behöva utvärderas utifrån frågan om ändamålsenlighet. Det är tydligt att lärosätenas möjlighet att nå målet delvis beror på faktorer som ligger utanför lärosätenas kontroll. Det förekommer idag till exempel att lärosäten tvingas minska antalet studieplatser till följd av bristande tillgång på VFU-platser. Givet den aktuella styrningsmodellen skulle en lagreglering av vårdgivares ansvar på ett tydligare sätt fördela ansvaret mellan lärosäten och vårdgivare, och i förlängningen underlätta samverkan. Som Örebro universitet uppfattar det är inte lagreglering och samverkansavtal ömsesidigt uteslutande, bägge delarna kan behövas för att på sikt kunna examinera fler studenter. Regeringen bör därför tillsätta en utredning som specifikt bereder frågan om en lagreglering